

Yenişehir’de Vakıf Medeniyeti: Turahanoğulları’nın İmâr ve İskân Politikaları (XV-XVI. Yüzyıl)

The Foundation Civilization in Larissa: The Construction and Settlement Policies of the Turahanids (15th-16th Centuries)

Öz

Dr. Öğr. Üyesi Tahsin
HAZIRBULAN¹

Bu çalışma, günümüz Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Yenişehir (Larissa) kentinin Osmanlı dönemindeki vakıf medeniyetini ve bu medeniyetin şehrin imar, iskân ve sosyo-ekonomik yapısına etkilerini incelemektedir. Tesalya’nın fethinden sonra Turahan Bey ve ailesi tarafından başlatılan imar faaliyetleri, vakıf müessesesi aracılığıyla süreklilik kazanmıştır. Çalışmanın temel kaynaklarını 1455-1569 tarihleri arasında tutulan mufassal tahrir defterleri, vakfiyeler ve araştırma eserleri oluşturmaktadır. Turahan Bey, Ömer Bey, Hasan Bey ve Burak Bey tarafından kurulan vakıflar; cami, medrese, imaret, zaviye, han, hamam, kervansaray ve köprü gibi çok sayıda mimari eserin inşasını sağlamıştır. Vakıflar sadece dinî ve sosyal hizmetler sunmakla kalmamış, aynı zamanda şehrin ticari hayatına canlılık kazandırmış, istihdam oluşturmuş ve nüfusun artmasına katkıda bulunmuştur. Özellikle Ömer Bey vakfına bağlı Tırnovi köyü, 1.060 dükkânı ve 1.290 hanelik nüfusuyla adeta bir ticaret merkezine dönüşmüştür. Hasan Bey’in uyguladığı murabaha usulü ise vakıf ekonomisinde nakit işletiminin başarılı bir örneğini teşkil etmektedir. Sonuç olarak Turahan oğulları tarafından tesis edilen vakıflar, Yenişehir’in kısa sürede bir Türk-İslâm şehri hüviyeti kazanmasında ve bölgenin ekonomik kalkınmasında belirleyici rol oynamıştır.

¹ Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE
thazirbulan@hotmail.com
Sorumlu Yazar-Corresponding Author

Anahtar Kelimeler: Yenişehir, Vakıf, Turahan Bey, Ömer Bey, Hasan Bey.

Bu çalışma yazarın 2022 yılında Kayseri Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamladığı doktora tezinden üretilmiştir. Tahsin HAZIRBULAN, Osmanlı İdaresinde Yenişehir Kazası (XV-XVI. Yüzyıl), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2022.

ABSTRACT

This study examines the waqf civilization in Ottoman Yenisehir (modern Larissa, Greece) and its impact on the city’s urban development, settlement, and socio-economic structure. Following the Ottoman conquest of Thessaly, Turahan Bey and his descendants initiated extensive construction activities, which were sustained through the waqf institution. The primary sources include detailed tax registers (1455–1569), foundation deeds, and court records. The waqfs established by Turahan Bey, Ömer Bey, Hasan Bey, and Burak Bey financed numerous architectural works—mosques, madrasahs, imarets, lodges, inns, bathhouses, caravanserais, and bridges. Beyond religious and social services, these foundations stimulated commercial life, generated employment, and spurred population growth. Notably, the village of Tırnova, affiliated with Ömer Bey’s waqf, evolved into a thriving commercial hub with 1,060 shops and 1,290 households. Hasan Bey’s use of the *murabaha* (interest-bearing loan) method exemplifies innovative cash management within the waqf system. In conclusion, the Turahanid foundations played a decisive role in Yenisehir’s rapid transformation into a Turkish-Islamic city and in the region’s economic development.

Atıf / Cite:

Hazirbulan, T. (2026). Yenişehir’de vakıf medeniyeti: Turahanoğulları’nın imâr ve iskân politikaları (XV-XVI. yüzyıl). *ETÜT*, 12, 1-16.

Keywords: Yenisehir, Waqf, Foundation, Turahan Bey, Ömer Bey, Hasan Bey.

Giriş

“Bir malın maliki tarafından dini, içtimai ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi” anlamına gelen vakıf, İslâm medeniyetinin en önemli müesseselerinden biridir (Akgündüz, 1996, s. 76). Osmanlı hukukunda vakıflar, sosyal devlet anlayışının bir yansıması olarak ortaya çıkmış; ahiret inancı, insanlara yardım etme arzusu ve toplumsal dayanışma duygusu vakıfların kurulmasındaki temel saikler olmuştur. Özellikle ekonomik durumu iyi olan kişiler kendi veya yakınları adına hayrî vakıflar tesis etmiş, bu vakıflar aracılığıyla cami, medrese, imaret, han, hamam, kervansaray, köprü gibi çok sayıda mimari eser inşa edilmiştir (Günay & Yediyıldız, 2012, s. 475-486). Osmanlı şehir tarihi araştırmalarında vakıfların oynadığı rol giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Zira vakıflar, sadece dinî hizmetler sunan kurumlar değil, aynı zamanda şehirlerin fiziki dokusunu şekillendiren, ekonomik hayatı canlandıran, istihdam oluşturan ve nüfus hareketlerini yönlendiren çok yönlü müesseselerdir. Halil İnalıcık’ın ifadesiyle, “*Osmanlı şehri, cami ve imaret etrafında teşekkül eden bir yerleşim birimi*”dir ve bu yapıların inşası ile sürekliliği vakıflar aracılığıyla sağlanmıştır” (İnalıcık, 2019, s. 128-129).

Bu çalışma, Tesalya bölgesinin fethinden sonra Osmanlı hâkimiyetine giren Yenişehir’in (Larissa) XV-XVI. yüzyıllardaki vakıf medeniyetini ve bu medeniyetin şehrin imar, iskân ve sosyo-ekonomik yapısına etkilerini incelemektedir. Larissa’nın Osmanlılaşma süreci, fetihle başlayıp vakıflarla tamamlanan bir dönüşümü yansıtır. Kroniklerde net tarihler yer almasa da fetih süreci Evrenos Gazi’nin 1386-1387’de Doğu Tesalya’yı, Yıldırım Bayezid’in 1393-1394’te Batı Tesalya’yı almasıyla gerçekleşmiştir (Hazırbulan, 2025, s. 124). Fetih sonrası şehrin dönüşümdeki en büyük pay ise hiç kuşkusuz Turahan Bey ve ailesinin kurduğu vakıflara aittir. Kemal Paşazâde’nin ifadesiyle:

“Evrenos Beğ Vardar Yenicesini imaret idüb ol diyarda ikamet idicek hayli seyl-şükuhi ve kademü haşem-i enbahıyla göçüb anda gidicek mezkûr Turahan Beği tevabiiyle mezbur nâhiyede kodı, gitdi. Ol dahi Yenişehir’i mamur idüb nehr-i ihsanını ol vilayetde akıtdı. Kendünden sonra oğlu Ömer Beğ’deki ümerayı kiramın ve eshab-ı livayı izamun muaamerlerindendi ol kişverün tamiri tedbirine oldı. Harab-abad-ı sevad-ı darü’l-küfr envâr-ı şem-i cem-arayı dini mübinle münevver olub içi Mescid ve medrese ve hanekah ve imaretle toldı” (Kemalpaşazâde, 2000, s. 231).

Bu kayıt, Yenişehir’in imar sürecini özetlemektedir. Turahan Bey’in başlattığı imar faaliyetleri, oğlu Ömer Bey döneminde de sürdürülmüş; mescid, medrese, hankâh ve imaretlerle şehrin ihya ve inşasına devam edilmiştir. Çalışmanın temel kaynaklarını, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde (BOA) bulunan 1455 tarihli MAD. d. 10 numaralı mufassal tahrir defteri, 1506 tarihli TT. d. 36 numaralı defter, 1520-1521 tarihli TT. d. 101, 105 ve 108 numaralı defterler, Tapu ve Kadasto Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (TKGM. KKA.)’de bulunan 1569 tarihli KKA. d. 60 numaralı defter ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA.d.)’ndeki vakfiyeler oluşturmaktadır. Bunların dışında araştırma eserlerinden de istifade edilmiştir. Çalışmada öncelikle Yenişehir’de vakıf kültürünün gelişiminden kısaca bahsedilecek, devamında Burak Bey, Turahan Bey, Ömer Bey ve Hasan Bey’e ait vakıflar kuruluşları, gelir kaynakları, gider kalemleri, istihdam ettikleri personel ve şehrin imarına katkıları açısından sırasıyla incelenecektir. [Evrenosoğlu Burak Bey’in vakfı Yenişehir’de kurulan ilk vakıflardan olduğu için çalışmanın bütünlüğü açısından değerlendirilmiştir.] Son bölümde ise genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Yenişehir’de Vakıf Kültürünün Gelişimi

Yenişehir’in bir Türk-İslâm şehri olarak ortaya çıkmasında ve gelişmesinde fetihden hemen sonra gerek yeni nüfusun göç ve iskânı gerekse mevcut yerel unsurların ihtiyaç duyacağı han, hamam, cami, çarşı türünden eserlerin vakıflar yoluyla inşa edilmesi, şehri daha yaşanılabilir ve cazip hale getirmiştir (Evliya Çelebi, 2011, s. 190). I. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başlayan kent, Osmanlılar tarafından fethedildiğinde, antik yerleşimin hemen alt kısmına yeni yapılar eklenerek yeniden inşa edilmiştir (Paliougas, 2002, s. 94-95). Şehrin başka bir noktaya taşınarak yeniden kurulması, o dönemdeki içinde bulunduğu kötü koşullarla doğrudan ilgilidir. Nitekim Larissa Başpiskoposu Antoninos’un öncülü olan Kyprianos (1318-1332), dini

merkez olan Larissa'da kalmayıp Tırhala'da ikamet etmiş ve vefatının ardından oraya defnedilmiştir. Bunun temel sebebi ise fetihten önceki dönemde, kentteki metropol kiliselerinin bile haydutların barınağı hâline gelmiş olması ve bu yüzden şehrin yalnızca sosyal açıdan kimsesiz kişilerin yaşadığı bir yere dönüşmüş olmasıdır (Kiel, 1996, s. 119-120). Osmanlı Devleti bölgede hâkimiyeti sağladığında, şehir daha önce kendisini koruyan surlarından da çoktan yoksun kalmıştı. Harap vaziyetteki bu surları gören Turahan Bey, onları temellerine kadar yıktırılmış ve ortaya çıkan taşları da vakfettiği eserlerin inşasında kullanmıştır (Evliya Çelebi, 2011, s. 190). Bu doğrultuda fetihten sonra Yenişehir Turahan Bey'in inşa ettirdiği vakıf eserler etrafında teşekkül etmiştir.

Fetihten sonra, Köstem Nehri üzerinde köprü kurulabilecek bir noktada, doğu ovasının tek tepesinde yer alan yıkık Bizans kentinin kalıntılarının hemen altındaki düz zeminde, Osmanlılar Evrenosoğlu Burak Bey önderliğinde yeni bir kasaba inşa etmişler ve burasına Yenişehir adını vermişlerdir. Zira şehir, fetihten önceki harap görünümünü kısa sürede geride bırakmış ve tam anlamıyla yenilenmiş olduğu için bu isimle anılmıştır (Kiel, 1996, s. 116-120; Kiel, 2009, s. 172). Şehrin vakıf eserlerle yeni merkez etrafında şekillenmesi İslâm-Osmanlı şehrinin genel karakteristik özelliğidir. Şehrin çekirdeğini oluşturan bir cami, yanı sıra konumlanmış bedesten veya çarşı ve bunları çevreleyen sivil yerleşim alanlarından cami ve bedesten türünden kamunun kullandığı abidevi eserler vakıflar aracılığıyla vücuda getirilmiştir (Özcan, 2017, s. 132-137). Osmanlı şehirlerinin gelişiminde ana faktör camilerdi bu nedenle camiler klasik İslam şehirlerinin genel yansımasıdır (Yenişehirlioğlu, 1994, s. 30). Bu gelişimin bir diğer örneği olarak İstanbul gösterilebilir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra şehrin çekirdeğini Ayasofya Camii olarak belirlemesi, saray, kapalı çarşı ve bedesten ile imar hareketlerini sürdürmesi, vezirlerine kendi adlarına imaret tarzında mimari eserler yapmalarını emretmesi, vakıfların şehirleşmedeki önemini göstermektedir (İnalçık, 2019, s. 128-129; Kritovulos, 2018, s. 157).

Yenişehir'de Burak Bey, Turahan Bey, Ömer Bey ve Hasan Bey gibi önde gelen isimler tarafından kurulmuş büyük vakıflar bulunmaktadır. Bu vakıflara ilişkin ilk kayıtlara 1455 tarihli mufassal defterde rastlanırken, 1569 yılına kadar yapılan tahrirlerde bu dört vakıf dışında herhangi bir yeni vakfa rastlanmamaktadır. Ancak 1569 tahririnde, aralarında kadın kurucuların da bulunduğu 14 yeni vakıf kaydı daha ortaya çıkmaktadır. 1650-1652 tarihli şerhiye sicillerinde ise bu sayı 75'e yükselir; bu vakıfların büyük çoğunluğu avarız akçası vakfı olup kurucuları arasında yine kadınlar da yer almaktadır (Salakidis, 2002, s. 582-585). 1696-1716 tarihli hurufat defterine gelindiğinde ise Yenişehir'deki vakıf sayısı 159'a ulaşmıştır. Tüm bu veriler ışığında Yenişehir, Yunanistan'daki diğer şehirlere kıyasla en fazla vakfa ve vakıf mimari esere sahip olan şehir konumundadır (Çal, 2010, s. 96-99). Dolayısıyla bu sayısal artış, Yenişehir'de vakıf kültürünün zamanla gelişerek şehir hayatının ayrılmaz ve canlı bir parçası hâline geldiğini açıkça göstermektedir.

Burak Bey Bin Evrenos Vakfı

Evrenos Bey'in en büyük oğlu olan Burak Bey, uçlarda faaliyet göstermiş, II. Murad'ın Selanik kuşatmasında komutanlık görevinde bulunmuştur (Kayapınar, 2013, s. 140). 1455 tarihli tahrirde Mezdan köyüne ait bir şerh Burak Bey'in Yenişehir'deki vakfı hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Merhum hünkâr, Burak Bey'e mülklüğe vermiş, haracıyla ol dahi Yenişehir'deki tekkesine vakf eylemiş*". Bu kayıt, yerleşimin II. Murad tarafından mülk olarak verildiğini ve Burak Bey'in kurduğu vakfa Mezdan köyünü tüm gelirleriyle vakfettiğini göstermektedir (MAD.d. 10, vr. 370a-371b). 1506 tarihli mufassal defterde Burak Bey vakfının durumuyla ilgili daha geniş bilgi bulunur. Kayıttan vakfın Yenişehir'de bir imaret ve kervansaray, Fener'de zaviye ve köprüler, Filibecik-Üsküp yolunda kervansaray, Yenice-i Vardar'da türbe[si] olduğu anlaşılmaktadır (TT.d. 36, s. 1295-1296).

Tablo 1: Burak Bey Vakfının 1506'da Yenişehir'den Sağladığı Gelirler

Kervansaray Hâsıl fî sene 1.200	Dükkân Ma'mûr Bab: 32 Harab Bab: 7	Bağ Dönüm: 8	Zemîn Bağ, bahçe, kiremid	Der nefsi-i Yenişehir Mahalle- i Hacı İbrahim Oda
------------------------------------	--	-----------------	---------------------------------	---

	Hâsıl fî sene: 4.152	Üzümü güzel olub imarete sarf olunmuş. Hâsıl 210	Dönüm: 80 Hâsıl fî sene 300	Bab: 5 Hâsıl fî sene: 330
Âsiyâb Der sınırı Karye-i Marmara tabî' Yenişehir der zemîn-i Altun oğlu Bab:2 Hâsıl: 1.600	Âsiyâb-ı diğer ber muceb-i vakf-ı Yenişehir. Lüküstüm suyu üzerinde dolap değirmenleri imiş. Harab olmuş. Bab: 2	Zemîn-i vakf. Der sınırı karye-i Marmara el-mezbûr. 'An bostan ve meyve Dönüm:30 Hâsıl fî sene: 200	Dekâkin Der nefsi-i Yenice-i Vardar Bab:3 Hâsıl: 360	'An manda ve ağnam vakf-ı imareti el-mezbûr Hâsıl fî sene: 1.050
Yenişehir Yekûn 9.402 Cem'an 64.116				

Tabloya göre Burak Bey vakfının 1506 yılındaki gelirleri, Yenişehir merkez ve çevresindeki çeşitli kaynaklardan oluşmaktaydı. Vakfın bu bölgeden toplam 9.402 akçe geliri vardı; tüm kalemlerin genel toplamı ise 64.116 akçeye ulaşıyordu. En önemli gelir kaynağı, yıllık 1.200 akçe getiren kervansaraydı. Ticari birimler arasındaki dükkânlardan 32'si mamur, 7'si harap durumdaydı; bunlardan yıllık toplam 4.152 akçe kazanılıyordu. Yenişehir merkezinde Hacı İbrahim Mahallesi'ndeki 5 oda ise yıllık 330 akçe katkı sağlıyordu. Tarımsal gelirlerde, üzümünün güzel olduğu ve imarete kullanıldığı belirtilen 8 dönümlük bağ 210 akçe, 80 dönümlük bağ, bahçe ve kiremit üretimi yapılan araziden yıllık 300 akçe, Marmara köyü sınırları içindeki 30 dönümlük bostan ve meyve bahçesinden ise 200 akçe sağlanıyordu. Değirmen gelirlerine gelince, Yenişehir'e bağlı Marmara köyü sınırındaki Altunoğlu mevkiinde bulunan iki değirmen yıllık 1.600 akçe kazandırılıyordu. Lüküstüm suyu üzerindeki dolap değirmenlerinin ise harap olduğu kaydedilmiş. Ayrıca Yenice-i Vardar'daki 3 dükkândan yıllık 360 akçe, imarete ait manda ve koyunlardan (ağnam) ise yıllık 1.050 akçe elde ediliyordu.

Tablo 2: Burak Bey İmaretinde Görevli Personel ve Ücretleri ile Yıllık Mutfak ve Diğer Giderleri (1506)

Mütevelli Öşr-i Mahsulât 64.415 % 10/6.415	Yenişehir Kadısı Yevmi 2 Akçe Yıllık 720	Fenar Kadısı Yevmi 2 Akçe Yıllık 720	İmaret Şeyhi Yevmi 5 Akçe Yıllık 1.800
Kâtip 3 akçe Yıllık 1.080	İmam 5 akçe Yıllık 1.800	Müezzin 5 Akçe Yıllık 1.800	Nikâbet 3 Akçe Yıllık 1.080
Kilerdar 2 Akçe Yıllık 720	Aşçı 3 Akçe Yıllık 1.080	Aşçı 3 Akçe Yıllık 1.080	Cabi 3 Akçe Yıllık 1.080
Etmekçi 3 Akçe Yıllık 1.080	Etmekçi 3 Akçe Yıllık 1.080	Saka 1 Akçe Yıllık 360	Çerağcı 3 Akçe Yıllık 1.080
Arabacı 3 Akçe Yıllık 1.080	Ferraş 3 Akçe Yıllık 1.080	Ahırcı (Su sığircısı) 1 Akçe Yıllık 360	Koyuncu 1 Akçe Yıllık 360
Harc-ı Gûşt 9.640	Harc-ı Nan 9.000	Harc-ı Revgan ve Asel 5.600	Harc-ı Piriñç 4780
Harc-ı Nemek 400	Harc-ı Çerağ Yağı 400	Harc-ı Mahlût-i Kilar 1.000	Harc-ı Hîme 2.500
Harc-ı Meremmet 4.600	Rukye 5.000	Çanak, piyaz, zaferan, nohud ve sair mühimmat 500	Döşek, halı ve sair 2.000
Merhum Burak Beyin türbesinde cüz okuyanlara 3.600	Davud Çelebi Ebnâ-i Vâkıf 2 Akçe Yıllık 720	Tur(g)ud Evlâd-ı Üteka-i Vâkıf 2 Akçe Yıllık 720	Yekûn 69.900 76.315

Burak Bey'in Yenişehir'deki imaretinde 18 kişi istihdam edilmekteydi. İmaret şeyhi, müezzin, kâtip, imam, nikabet, kilerdar, aşçı (2 kişi), cabi, ekmekçi (2 kişi) ve saka görev yapmakta olup yaptıkları iş karşılığında belirli ücretler almaktaydılar (TT.d. 36, s. 1296). İmaretin en büyük giderlerini mutfak masrafları oluşturmaktaydı. Et, ekmek, yağ ve bal, pirinç, tuz, odun, çerağ yağı ve bakliyat için sarf edilen toplam miktar 33.400 akçedir. Ayrıca imaretin ve diğer yerlerin tamiri, halı, döşek vb. giderler için de bütçeden ayrılan miktarlar belirtilmiştir (TT.d. 36, s. 1297). Burak Bey vakfının 1506 yılına ait gelir-gider kayıtları, vakfın ekonomik yapısı ve işleyişi hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Vakfın mütevellisi, mahsulâtın öşrü olarak 64.415 akçelik gelir üzerinden %10 oranında 6.415 akçe almaktaydı. Vakıfta görev yapan personel ve günlük ücretleri şu şekildeydi: Yenişehir Kadısı ve Fenar Kadısı günlük ikişer, İmaret Şeyhi günlük beş akçe almaktaydı. Kâtip, nikabet, cabi, aşçılar, ekmekçiler, çerağcı, arabacı ve ferraş günlük üçer, ücret alırken, imam ve müezzin günlük beşer akçe ile en yüksek ücretli görevliler arasındaydı. Kilerdar günlük iki, saka, ahırcı ve koyuncu ise günlük birer akçe ücret almaktaydı (TT.d. 36, s. 1296).

İmaretin en büyük gider kalemini mutfak masrafları oluşturmaktaydı. Yıllık et gideri 9.640, ekmek gideri 9.000, yağ ve bal gideri 5.600, pirinç gideri 4.780 akçe olarak kaydedilmiştir. Ayrıca tuz için 400, çerağ yağı için 400, kiler mahlûtatı için 1.000, odun için 2.500 akçe harcanmıştır. Diğer giderler arasında tamir (meremmet) için 4.600, rukye için 5.000, çanak, piyaz, zaferan, nohut ve sair mühimmat için 500, döşek, halı ve benzeri ihtiyaçlar için 2.000 akçe ayrılmıştır. Vakıf kurucusu Burak Bey'in türbesinde cüz okuyanlara yıllık 3.600 akçe tahsis edilmiştir. Ayrıca vakıf evladından Davud Çelebi'ye günlük iki ve vakfın azatlı kölelerinin evladından Tur(g)ud'a günlük iki akçe ödenmekteydi. Tüm bu giderlerin toplamı 69.900 akçe olarak hesaplanmış olup, bazı ilavelerle birlikte yekûn 76.315 akçeye ulaşmaktadır (TT.d. 36, s. 1296-1297). Bu detaylı kayıtlar, Burak Bey vakfının personel istihdamından mutfak masraflarına, tamirattan dini hizmetlere kadar geniş bir yelpazede harcama yaptığını ve vakfın düzenli bir mali yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

1521 tarihli mufassal defter ile aynı tarihli icmâl kaydında Burak Bey vakfına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1530 tarihli icmâl defterinde (1521 tahririnin bir sureti) vakıf kaydı yer almaktadır. Bu kayıta, "Vakf-ı Burak Beğ el-merhûm Evrenos. Mezkr vâkıfın Yenişehir'de olan imaretine sarf olunur" şerhiyle, Fenar'a bağlı Mezdan ve Kalıvya-i Kotoni köylerinden 55.117 akçe ile Yenişehir ve Fenar'daki dükkân, kervansaray ve değirmenlerden 9.539 akçe olmak üzere toplam 64.641 akçelik gelir elde edildiği anlaşılmaktadır. Bu gelir, bir önceki döneme göre 525 akçe artış göstermiştir (TT.d.108, 405).

Tablo 3: Burak Bey Vakfının 1569'da Yenişehir'den Sağladığı Gelirler

Edâ karbansaray Bab 20 Hâsıl 1.336 Hâliyâ ma'mûr han olmuşdur	Edâ Dekâkîn Bab 90 Hâsıl 8.916	Edâ Odabanı? Camii zemîn hâ-i (Dönüm 3) Der mahalle-i Hacı Bab 14 Hâsıl 1.620	Edâ Zemînâ-i kervansarayında Ömer Beğ merhumun vakfının dükkânlarına muttasıldır. Hâsıl 85
Mukata-i Âsiyâb der karye-i Değirmen Deresi tabi Yenişehir Bab 2 Hâsıl 130	Bağ Der nefis-i Yenişehir Dönüm 8 Üzümü hoş olub imarete sarf olunur Hâsıl 150	Zemîn Der nehr-i Lüküstüm maa öşr-i kiremid ve bağ Dönüm 80 Hâsıl 370	
Edâ Dekâkîn der nehr-i Vardar Yenicesi Bab 4 Hâsıl 240	Zemin Der sınır karye-i Değirmen Deresi nâm-ı diğer Marmara bostan ve meyve dönüm 3	Hâsıl 12.897	

	Hâsıl 50	
--	----------	--

1569 yılında Burak Bey vakfı, Mezdan köyünden 45.152 akçe, Kalivya-i Kotoni köyünden ise 9.961 akçe gelir elde etmiştir. Vakfın Fenar merkezde bulunan hamam, dükkân ve değirmenleri harap durumda olduğundan buradan sadece 270 akçe gelir sağlanmıştır. Bu tarihte vakfın Yenişehir’den sağladığı toplam gelir 12.897 akçe olarak kaydedilmiştir (KKA, TT.d. 60 vr. 207b-210b; TT.d. 60, s. 911b). Vakfın en önemli gelir kalemlerinden biri, daha önce kervansaray olarak kayıtlıyken bu tarihte mamur bir han haline gelmiş olan yirmi odalık yapıdan elde edilen 1.336 akçelik gelirdi. Ticari birimler arasında doksan dükkân bulunmakta olup, bunlardan yıllık 8.916 akçe gelir sağlanmaktaydı. Bu, vakfın en yüksek gelir kalemini oluşturmaktaydı.

Yenişehir’de Hacı Mahallesi’nde bulunan Odabani? Camii’ne ait üç dönümlük zeminden 1.620 akçe gelir elde edilmekteydi. Kervansaray civarında, merhum Ömer Bey vakfının dükkânlarına bitişik konumda bulunan bir zeminden ise 85 akçe gelir sağlanmaktaydı. Değirmen Deresi köyünde bulunan iki bab değirmenin mukataasından 130 akçe gelir kaydedilmiştir. Yenişehir merkezindeki sekiz dönümlük bağdan 150 akçe gelir elde edilmekte olup, bağın üzümünün imarete sarf edildiği belirtilmektedir. Lüküstüm Nehri civarında bulunan seksen dönümlük zeminden, kiremit öşrü ve bağ gelirleriyle birlikte toplam 370 akçe gelir sağlanmaktaydı. Vardar Yenicesi’nde nehir kenarında bulunan dört bab dükkândan 240 akçe gelir elde edilirken, Değirmen Deresi köyü sınırlarında bulunan ve diğer adı Marmara olan yerdeki üç dönümlük bostan ve meyve bahçesinden 50 akçe gelir kaydedilmiştir. Burak Bey vakfından elde edilen gelirler Yenişehir’deki imarete, Fener’deki zaviyeye, köprülerin bakımına, Filibecik ve Üsküp yolundaki kervansarayların onarımına ve Vardar Yenicesi’ndeki türbede Kur’an okuyan cüzhanlara verilecektir (BOA, TT.d. 695, 911b; KKA, TT.d. 60, vr. 208b). Burak Bey’in Yenice-i Vardar’daki türbesinde, kendisi adına Kur’an-ı Kerim okuyan cüzhanlara belirli bir ücret ödenmesi şart koşulmuştur. Ancak imarete görev yapan personel sayısı ve imaret mutfağı için ayrılan harcama miktarına dair herhangi bir bilgi günümüze ulaşmamıştır. Vakfın yönetimi ise farklı dönemlerde yine aile üyeleri tarafından üstlenilerek tevliyet görevi aile içinde sürdürülmüştür (BOA.İE.EV. 20-2407; BOA.İE.EV. 8-879).

Turahan Bey Vakfı

Yenişehir’de kurulan ilk abidevî vakıflar, bölgenin fatihi olan Turahan Bey ile başlamıştır. 1446 tarihli vakfiyeden anlaşıldığına göre, Turahan Bey henüz hayatta iken vakfını tesis etmiştir. Bu vakıf, Turahan Bey ailesinin kurduğu vakıfların ilk çekirdeğini oluşturmaktadır (Kayapınar, 2013, s. 191). Gazi Turahan Bey’in Tırhala’da kurduğu vakıflar dışında (Kul, 2021, s. 33-48) şehri imar ederken Yenişehir’de bir cami ve bir medrese inşa ettirmiştir (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi [VGMA]. 743/34, vr. 146). Turahan Bey’in inşa ettiği caminin, ilk tahrir kayıtlarında “Mahalle-i Camii” olarak geçen yer olduğu anlaşılmaktadır (MAD.d. 10, vr. 53a). Vakfına gelir sağlamak üzere Yenişehir’de bir hamam, içerisinde kuyumcu, piring, et, işkembe ve aşçı dükkânlarının bulunduğu 41 dükkân ile “çardak” tabir edilen 55 örtülü çarşı dükkânı vakfetmiştir. Ayrıca Tırhala’dan 12 dükkân ve 8 değirmeni de vakfına gelir olarak bağlamıştır (VGMA. 743/34, vr. 147).

Turahan Bey vakfiyesinde, vakfın tevliyet (yönetim) hakkını ailesine devretmiştir. Buna göre, vakfın yönetimi önce kendisine, sonra en büyük oğlu Ömer Bey’e, ondan sonra diğer oğullarının en uygun olanına, ardından sırasıyla erkek torunlarına, onların da nesli tükenirse kızlarına ve onların evlatlarına bırakılmıştır (VGMA. 743/34, vr. 147).

Tablo 4: Turahan Bey Vakfının 1455 Yılındaki Gelirleri

Hamam	6.000
Dekâkin-i başhâne ve işkembeci ve gayruhu	2.000
Kıst-ı Kervansaray ma’a dekâkin	3.000
Dekâkin-i nalband ve gayruhu	716
Çardak ki Bazar günü otururlar	1.600

Yekûn 13.316

1455 yılı kayıtları, Turahan Bey vakfının kuruluşundan yaklaşık dokuz yıl sonraki durumunu yansıtmaktadır. Bu tarihte vakıf, hamam, kervansaray, çeşitli dükkânlar (başhâne, işkembeci, nalbant) ve pazar çardakları gibi ticari birimlerden oluşan sağlam bir gelir yapısına sahipti. Özellikle hamam gelirinin yüksekliği, bu tesisin şehir hayatındaki önemini ve vakfa sağladığı ekonomik katkının büyüklüğünü göstermektedir. 1455 yılı kayıtları, 1446 tarihli vakfiye ile uyumludur. Buna göre hamam yıllık 6.000 akçe ile en fazla geliri sağlamaktaydı. Başhane, işkembeci, nalband ve diğer dükkânlardan 5.716 akçe, çardaklardan ise 1.600 akçe gelir elde edilmekteydi (MAD.d. 10, vr. 62a). 1506 tarihli mufassal defterde Turahan Bey vakfının gelirlerinde önemli bir artış görülmektedir. Vakfın Yenişehir, Tırhala ve Platimana'da çok sayıda gelir kaynağı bulunmaktaydı (TT.d. 36, s. 1291).

Tablo 5: Turahan Bey Vakfının 1506 Yılındaki Gelirleri

Hamam 3.000	Dekâkin başhâne bâb 1 ve işkembehâne bâb 1 fî sene Hâsıl 6.000	Dekâkin Kervansaray fî sene Hâsıl 3300	Edâ Dekâkin nalband ve çardak ki Bazar günü otururlar. Adet 19 Hâsıl 1.000
Edâ Dekâkin diğer Aded 62 Hâsıl 9.000	Âsiyâb der kurb-ı Çayhisar derbekhâne Bâb 3 Hâsıl 1.440	Âsiyâb der Pınarbaşı tabi Alasonya derbekhâne Bâb 8 Hâsıl 9.200	
Yekûn 32.940			
Cem'an 64.680			

Turahan Bey vakfının 1506 yılı gelir kayıtları, vakfın yaklaşık altmış yıllık süreçteki ekonomik gelişimini göstermektedir. Bu tarihte vakfın Yenişehir, Tırhala ve Platimana'daki vakıflarından sağlanan toplam miktar 32.940 akçedir. Bütün gelirlerin toplamıysa 64.680 akçeye ulaşmaktaydı. Yenişehir'deki hamamdan yıllık 3.000 akçe, başhane ve işkembehane dükkânlarından yıllık 6.000 akçe, kervansaraydan yıllık 3.300 akçe gelir sağlanmıştır. Nalbant dükkânları ve pazar günlerinde kurulan çardaklardan 1.000 akçe, diğer dükkânlardan 9.000 akçe gelir vardır. Bunlar, vakfın en yüksek gelir kalemini oluşturmaktaydı. Değirmen gelirleri açısından, Çayhisar civarında bulunan değirmen (yıllık 1.440 akçe) ve Alasonya'ya bağlı Pınarbaşı mevkiindeki değirmen (yıllık 9.200 akçe) vakfın önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktaydı (TT.d. 36, s. 1291). 1506 yılı kayıtları, Turahan Bey vakfının hamam, kervansaray, çeşitli dükkânlar, pazar çardakları ve değirmenler gibi ticari birimlerden oluşan çeşitlendirilmiş ve güçlü bir gelir yapısına sahip olduğu görülmektedir. Bu çeşitlilik vakfın ekonomik sürdürülebilirliğini ve şehir ekonomisindeki önemli konumunu teyit etmektedir.

1569 yılında Turahan Bey vakfının Yenişehir'den elde ettiği gelirler, daha önce vakfedilmiş olan hamam, dükkân ve değirmenlerden sağlanan kazançlardan oluşmaktadır. Hamam, başhane, kervansaray, dalyan ve 89 dükkân, mukataya verilmiştir. Daha önce vakfiyede zikredilen serge alanlarının üstlerinin örtülü olduğu ve 10 dükkândan oluştuğu görülmektedir. Bu dükkânlardan biri hallaçların, diğerleri ise ayakkabıcılar, asmacılar ve sebzecilerin olup Yenişehir pazarında yer almaktadır. Vakfın değirmen gelirleri ise Alasonya'ya bağlı Pınarbaşı ve Alasonya'ya bağlı Çayhisar köyünde değirmen gelirleri vardır. 1506 yılında vakfedilen bu değirmenlerin 1569'da da varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Vakfın gelirlerinin nerelerde tasarruf edileceği de tahrirî şerh edilmiş olup elde edilen gelirlerin Tırhala ve Yenişehir'deki vakıf eserlerinin tamirine tahsis edildiği belirtilmiştir (KKA. TT.d.60, 199b).

Turahan Bey vakfiyesinde gelirlerin nerelere harcanacağı açıkça belirtilmiştir. Öncelikle iki cami, mescid ve

medresenin imar ve ıslahı yapılacak, ardından kalan miktar şu şekilde dağıtılacaktı: Cami imamına iki, hatibine ise üç dirhem tahsis edilmiştir. Cüz okuyan dört hafızdan ser-hafıza günlük iki, diğer üç hafıza ise birer dirhem ödenmesi istenmiştir. Diğer hafızlara günlük ikişer, müezzine ise 1,5 dirhem verilecektir. Caminin hasır, kandil yağı ve su ihtiyacı için günlük bir dirhem ayrılmıştır (VGMA. 743/34, vr. 147). Medrese personeli ve öğrencilerine yönelik harcamalar ise şöyledir: Turahan Bey'in vakfı, Yenişehir'in ilk medresesini de bünyesinde barındırması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu minvalde müderrise günlük 10, muid (yardımcı) adı verilen görevliye bir dirhem tahsis edilmiştir. Medresede öğrenim gören 14 talebeye toplam yedi dirhem (her birine günlük yarım dirhem) ödenecektir. Ayrıca zaviyenin masrafları için günlük beş dirhem ve 5 müd buğday ayrılmıştır. (VGMA. 743/34, vr. 147-148). 1569 tarihli kayıtlarda vakfın varlığını sürdürdüğü, ancak gelir kalemlerinde bazı değişiklikler olduğu görülmektedir. Özellikle dükkân gelirlerinde artış yaşanırken, bazı değirmenlerin harap olduğu belirtilmiştir (KKA, TT.d.60, vr. 199b).

Ömer Bey Vakfı

Turahan Bey'in vefatından sonra Tırhala ve Mora Sancak Bey'i olan Ömer Bey, babasının vakfının yanı sıra kendi adıyla anılan bir vakıf daha tesis etmiştir. Ömer Bey, Tırhala'da bir cami ve medrese, bir muallimhane, Kuyumcu Hamza ve Fenari İlyas mahallelerinde mescitler, yeni hamam yanında bir çilehane, Debbağlar Mahallesi'nde bir zaviye yaptırmıştır (VGMA. 743/29, s. 137). Yenişehir'de yeni bir cami inşa ettiren Ömer Bey, vakfiyesinde bu durumu şöyle açıklamaktadır: *“Birçok hayrât ve hasenât sâhibi bulunan Turahan Beyzâde Ömer Bey beş vakitte namâz ve Cum'a namâzı kılınmak üzere Yenişehir'de bir câmi' yaptırıp içinde namâz kılınmağa müsâde etti”* (VGMA. 743/29, s. 137). Bu cami, 1506 ve 1521'de “Mahalle-i Camii Cedit”, 1569'da ise “Mahalle-i Camii Ömer Bey” olarak tahrirlerde kaydedilmiştir (TT.d. 36, s. 175; TTd. 101, s. 360; KKA, TT.d. 60, vr. 68b).

Ömer Bey kaza merkezindeki caminin dışında Platimana Nahiyesi'nde, Soğukpınar köyünde bir zaviye, vakıf köyü olan Tatarlar köyünde ise bir mescit inşa ettirmiştir (VGMA. 743/29, s. 137). Ömer Bey'in vakıfları, Yenişehir'in imar ve ihya sürecine yeni bir ivme kazandırmıştır. Cami ve mescitler kazanın İslamlaşma sürecini tamamlarken, zaviyeler şehir nüfusunun artmasına ve tüccarların şehri tercih etmesine katkı sağlamış olmalıdır. Ömer Bey, vakfının sürekliliğini sağlamak amacıyla yüksek gelir getiren yerleri vakfına bağlamıştır. Yenişehir'de yeni bir hamam inşa ettirmiş, arsalar satın alarak üzerine yeni dükkânlar yaptırmış, mevcut dükkânları satın alarak vakıflaştırmış, değirmenler, bağlar, arsalar ve evler satın alarak vakfına gelir sağlamıştır. En önemlisi, Tırnovi ve Tatarlar köylerinin tüm gelirlerini vakfına bağlamıştır (TT.d. 36, s. 1306-1307).

Tablo 6: Ömer Bey Vakfının 1506 Yılındaki Gelirleri

Kıst Hamam âtik-i nisf fî sene Hâsıl: 3.000	Kıst hamam-ı cedîd (...) fî sene Hâsıl: 6.000	Edâ karbansaray fî sene Hâsıl: 4.000	Edâ bozahâne fî sene Hâsıl: 500
Edâ bezzâzistan der nefs-i Yenişehir ma dekâkîn enderun ve birun fî sene Hâsıl: 5.000	Edâ Dekâkîn Bab: 210 fî sene Hâsıl: 17.300	Edâ zemînhâ-i der kurb-ı Pazar-ı Yenişehir. Sergiyle Bazar günü otururlar Hâsıl: 480	
Âsiyâb der karye-i Yolmalar tabi Yenişehir derbekhâne fî sene Bâb: 7	Âsiyâb-ı diğer der karye-i Yavaşlar el-mezbûr tabi Yenişehir derbekhâne Bab: 5 Hâsıl: 4.840	Âsiyâb Der karye-i Karaca Koyunlu Çayırı tabi Yenişehir derbekhâne Bab: 8	Âsiyâb-ı diğer der karye-i Karaca Koyunlu Çayırı tabi Yenişehir el-mezbûr derbekhâne Bâb: 3

Hâsıl: 2.600		Hâsıl: 6.080	Hâsıl: 1.560
Âsiyâb Der karye-i Doğan tabi Kestriç Bâb: 2 Hâsıl: 3 Hâsıl: 1.440	Âsiyâb der karye-i Çeltükçi tabi Kestriç Bâb: 2 Hâsıl: 1.440	Revgan Kantar: 25 fî 150 Yekûn: 3.750	(...) an mezkûr fî sene Hâsıl: 1.000
Yekûn: 58.990			
Der nefsi-i Platimana Evkâf-ı Ömer Bey el-merhûm (BOA. TT. d. 36, s. 1307.)			
Âsiyâb Der ab-ı Çınarlu der kurb-ı nefsi-i Platimana Bâb: 1 fî sene Hâsıl: 360	Âsiyâb Der karye-i Ziyavana tabi Platimana Bâb: 2 Hâsıl: 720		
Yekûn: 1.080			

Ömer Bey vakfının 1506 yılı kayıtlarına göre, Yenişehir ve Platimana'daki çeşitli kalemlerden sağlanan toplam tutar 58.990 akçedir. Platimana'nın katkısıyla bu rakam 60.070 akçeye ulaşır. Yenişehir'de eski hamamın yarı hissesi yıllık 3.000 akçe getirirken, yeni hamamdan ise 6.000 akçe kazanılıyor. Kervansarayın yıllık katkısı 4.000 akçe, bozahânenin ise 500 akçedir. Yenişehir merkezindeki bedesten ile iç ve dış dükkânlardan da yıllık 5.000 akçe gelir elde edilmiştir. Vakfın ticaretteki ağırlığını net biçimde ortaya koyan 210 bab dükkân, yıllık 17.300 akçelik gelirle en büyük paya sahiptir. Yenişehir pazarı yakınında, Pazar günleri kurulan sergiden ise yıllık 480 akçe sağlanır. Değirmenler oldukça çeşitlidir. Yenişehir'e bağlı Yolmalar, Yavaşlar, Karaca Koyunlu Çayırı mevkii ile Kestriç'e bağlı Doğan ve Çeltükçi köylerindeki değirmenlerden elde edilen toplam tutar 17.960 akçedir. Platimana'da Çınarlu suyunda, ve Ziyavana köyünde kayıtlı vakıf değirmenlerden ise 1.080 akçe elde edilir.

Ömer Bey vakfının 1506 yılı gelirleri, vakfın büyük bir ekonomik güce sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle 210 dükkândan elde edilen 17.300 akçelik gelir, vakfın şehir ticaretindeki hâkim konumunu teyit etmektedir. Hamamlar, kervansaray, bedesten, bozahane ve çok sayıdaki değirmenlerle çeşitlendirilmiş bu gelir yapısı, vakfın ekonomik sürdürülebilirliğini ve şehir ekonomisindeki merkezî rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu kayıtlardan hareketle, Evliya Çelebi'nin Yenişehir için Rum tarihçilerden aktardığı "Tüccar Yurdu" tanımı, şehrin canlı bir ticaret merkezi olduğunu doğrular. (Evliya Çelebi, 2011, s. 188-189). Ömer Bey vakfının en önemli gelir kaynaklarından biri de Tırnovi ve Tatarlar köyleridir. Evliya Çelebi'nin ifadesine göre Tırnovi, "mamur bir tüccar yurdu" olup, gayrimüslim halkı çuha dokumacılığı ve tekstil ürünleri alanında oldukça ileri seviyedeydi (Evliya Çelebi, 2011, s. 188-189). Bu köyler, avarız ve tekâlif-i divâniyeden muaf tutulmuş, tüm gelirleri vakfa bağışlanmıştır (TT.d. 36, s. 1301-1305).

Tablo 7: Tırnovi ve Tatarlar Köylerinin Ömer Bey Vakfına Sağladığı Gelirler (1506-1570)

Dönem	Tatarlar	Tırnovi	Hâsıl
1454	-	-	-
1506	19.782	59.434	79.216
1521	19.992	101.000	120.992
1538	19.993	101.018	121.011
1569	13.604	113.958	127.562

Tablodan da anlaşılacağı üzere, Tırnovi köyünün gelirlerinde sürekli bir artış yaşanmıştır. 1506'da 59.434 akçe olan gelir (TT.d. 36, s. 1305), 1521'de 101.000 akçeye (BOA.TT d.101, 349), 1538'de 101.018 akçeye (TT d.108, 405) 1570' te ise 113.958 akçeye (KKA.TT.d.60, 225b) yükselmiştir. Bu artış, köyün nüfusundaki büyümeyle paralellik göstermektedir. 1506'da 384 hane olan Tırnovi, 1521'de 800'e, 1569'da ise 1.290

haneye ulaşmıştır. Köyde 1.060 dükkân bulunması, burasının önemli bir ticaret merkezi haline geldiğini kanıtlamaktadır (Kiel, 2012, s. 117). Tatarlar köyünde ise 1506-1368 yıllarında hemen hemen aynı miktarda gelir sağlanırken (BOA.TT.d.36, 1305; BOA.TT d.101, 349; TT d.108, 405) 1569'da miktar 13.604 akçeye düşmüştür (KKA.TT.d.60, 217a-218b). Ömer Bey, vakfından elde edilen gelirlerin nasıl kullanılacağını vakfiyesinde ayrıntılı olarak belirtmiştir. Öncelikle gelirler nemalandırılacak, elde edilen kârla mevcut vakıf eserlerinin tamir ve ihyası yapılacak, kalan miktar ise mütevellinin tasarrufuna bırakılacaktı (VGMA. 743/29, s. 137-138).

Ömer Bey'in Yenişehir'deki cami ve zaviyesi için vakfiyesinde belirlediği günlük ve yıllık tahsisatlar (Tablo 8), vakfın personel istihdamı ve mutfak hizmetleri açısından kapsamlı bir organizasyona sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Ömer Bey'in Yenişehir'deki Camii ve Zaviyesi İçin Ayırdığı Tahsisat

Et	Günlük 15 dirhem
Pirinç	Yıllık 3 müd
Yağ	Yıllık 3 kantar
Süzme bal	Yıllık 3 kantar
Tuz	Yıllık 100 dirhem
Odun	Yıllık 1200 dirhem
Çorba, tarhana ve bulgur	Yıllık 200 ölçek buğday
Hasır ve kandil yağı	Günlük 1 dirhem
Zaviye şeyhi	Günlük: 2 dirhem+bir parça et+1 tas çorba+2 fodla
Zaviye naibi	Günlük: 2 dirhem+2 fodla+bir parça et+bir tas çorba
Kilerci	Günlük 1 dirhem ve her sene 5 ölçek buğday
Aşçı	Günlük: 2 dirhem+bir parça et+bir tas çorba
Aşçı çırağı	Günlük yarım dirhem
Ekmekçi	Günlük: 1 dirhem+biraz et+çorba
Ekmekçi çırağı	Günlük yarım dirhem

Zaviyenin mutfak giderleri için ayrılan tahsisatlar şu şekildeydi: Günlük 15 dirhem et, yıllık olmak üzere üç müd pirinç, üç kantar yağ, üç kantar süzme bal, 100 dirhem tuz, 1.200 dirhem odun ve çorba, tarhana ile bulgur için 200 ölçek buğday tahsis edilmişti. Ayrıca hasır ve kandil yağı ihtiyacı için günlük bir dirhem ayrılmıştır. Zaviye personelinin ücret ve iâşe tahsisatı ise oldukça detaylı düzenlenmiştir. Zaviye şeyhi, günlük iki dirhem ücretin yanı sıra bir parça et, bir tas çorba ve iki fodla (ekmek) almaktaydı. Zaviye naibine de günlük iki dirhem ücret, iki fodla, bir parça et ve bir tas çorba ile verilmekteydi. Kilerci, günlük iki dirhem ücret ve her sene beş ölçek buğday almaktaydı. Aşçıya günlük iki dirhem ücret ile birlikte bir parça et ve bir tas çorba verilirken, aşçı çırağı günlük yarım dirhem ücretle görev yapmaktaydı. Ekmekçi, günlük bir dirhem ücretin yanı sıra biraz et ve çorba alırken, ekmekçi çırağı da günlük yarım dirhem ücret almaktaydı. Bu detaylı tahsisatlar, Ömer Bey vakfının sadece nakdî ücret ödemekle kalmadığını, aynı zamanda personelin iâşesini de karşılayan kapsamlı bir sistem kurduğunu göstermektedir. Özellikle zaviye şeyhi ve naibi gibi üst düzey görevlilere verilen et, çorba ve ekmek gibi aynî yardımlar, vakfın personeline sağladığı sosyal imkânların genişliğini ortaya koymaktadır. Bu uygulama, vakfın bir sosyal güvenlik kurumu gibi çalıştığını ve çalışanlarının temel ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflediğini göstermektedir (VGMA.d. 743/29, 133-137).

Ömer Bey Platimana ve Soğukpınar'daki zaviyeleri için de benzer tahsisatlar yapmıştır. Platimana zaviyesi şeyhine günlük üç dirhem, kayyımına bir dirhem, mutfak giderlerine 10 dirhem; Soğukpınar zaviyesi şeyhine günlük üç dirhem, mutfak giderlerine 10 dirhemle Pınarbaşı'ndaki sekiz değirmenden yıllık 200 ölçek buğday tahsis edilmiştir (VGMA.d. 743/29, s. 137). Şehir merkezindeki ticari yatırımlar (210 dükkân, bedesten, kervansaray, bozahane), Tırnovi ve Tatarlar köylerinin vakfa kazandırılması, vakfın gelirlerini katlamış ve ekonomik gücünü pekiştirmiştir. Bu kapsamlı yatırımlar Ömer Bey Vakfı'nın, Turahan Bey'in Vakfı'ndan daha

büyük bir ekonomik güce sahip olduğunu göstermektedir.

Hasan Bey Vakfı

Turahan oğulları ailesinden olan Hasan Bey, Ömer Bey'in oğlu olup Mora ve Florina'da sancak beyliği yapmıştır. Babası Ömer Bey, vakıflarının tevliyet hakkını oğlu Hasan Bey'e devretmiştir. Hasan Bey de ailesinin geleneğini sürdürerek Yenişehir'de yeni vakıflar tesis etmiştir (Değerli, 2017, s. 12-31).

Hasan Bey, Yenişehir'de Köstem Nehri üzerinde "Uzun Köprü" olarak bilinen ve daha sonra kendi adıyla anılan bir köprü, köprünün bitişiğinde bir cami ve zaviye, Tırhala'da ve Tatar köyünde birer mescit inşa ettirmiştir (VGMA. 743/33, s. 143). Evliya Çelebi, Hasan Bey Köprüsü'nü gökkuşağına benzeyen 10 gözlü bir köprü olarak tasvir etmektedir (Evliya Çelebi, 2011, s. 193; Çolpan, 2015, s. 169). Kesme taştan yapılan ve üç bölümden oluşan Hasan Bey Camii'nin kubbesi kurşun kaplı olup, XVI. Yüzyıl klasik üslubunun Yenişehir'deki en güzel örneklerindendir (Eyice, 1997, s. 310).

Hasan Bey, inşa ettirdiği yapılara Tırhala, Yenişehir, Fenar ve Alasonya'dan çeşitli mülkleri akar olarak bağışlamıştır. Tırhala'dan 42 dükkân ve bir değirmen, Fenar'dan bir değirmen ve çiftlik, Alasonya'dan sekiz değirmen, Yenişehir çarşısından 50 dükkân, Değirmen Deresi'nde iki değirmen ve Eynesahan köyünde 10 ev, ziraat aletleri, 12 çift öküz ve bir çiftliği vakfına gelir kaydetmiştir (VGMA. 743/33, s. 144).

Hasan Bey'in vakıf anlayışında atalarından farklı olarak para vakfıda oluşturmuştur. Hasan Bey, 155.000 dirhem parayı vakfederek bu paranın %10 oranında nemalandırılmasını şart koşturmuştur (VGMA. 743/33, s. 144). Paranın işletilmesinde Yenişehir bedesteninde bulunan esnafla murabaha usulünün kullanılmasını vasiyet etmiştir. Bu uygulama, vakfın gelirlerini artırmanın yanı sıra esnafın ekonomik sıkıntılarının aşılmasına da katkı sağlamıştır (VGMA. 743/33, s. 144).

1530 tarihli vakfiye ile (VGMA. 743/33, s. 144) 1569 tarihli mufassal defterdeki (KKA, TT.d. 60, vr. 199a) kayıtlardan hareketle hazırlanan Tablo 9'da vakıf çalışanlarının görev ve alacakları ücretler verilmiştir.

Tablo 9: Hasan Bey Vakfında Görev Yapan Kişiler ve Ücretleri

Görevli	1530	1569
Yenişehir Hasan Bey Camii		
İmam	6 Dirhem	5 Akçe
Hatib	6 Dirhem	5 Akçe
Müezzin (2 kişi)	3 Dirhem	3 Akçe
Muarrif	2 Dirhem	2 Akçe
Hafız (3 kişi)	1 Dirhem (Her birine)	1 Akçe (Her birine)
Cüzhan (8 kişi)	1 Dirhem (Her birine)	1 Akçe (Her birine)
Tırhala Mescidi		
İmam	3 Dirhem	3 Akçe
Hasır ve Kandil	0,5 Dirhem	0,5 Akçe
Tatar Köyü Mescidi		
İmam	3,5 Dirhem	3,5 Akçe
Hasır ve Kandil	0,5 Dirhem	0,5 Akçe
Yenişehir Hasan Bey Zaviyesi		
Zaviye Şeyhine	4 Dirhem+dört ekmek	4 Akçe
Müteveli	-	8 Akçe
Nazır	-	7 Akçe
Kilerci	2 Dirhem+Bir tas çorba+dört ekmek	2 Akçe
Ferraş	2 dirhem+bir tas çorba+dört ekmek	2 Akçe
Ekmekçi	2,5 dirhem+bir tas çorba+dört ekmek	2,5 Akçe
Aşçı	3 Dirhem+bir tas çorba+dört ekmek	-

Hizmetli (Ahır ve mutfak işleri)	1 Dirhem	-
Cuma Kayyımı	2 Dirhem	2 Akçe
Dabbağ	-	3 Akçe
Cabi (Dört kişi)	-	2 Akçe (Her birine)

Hasan Bey vakfında 1530 ve 1569 yıllarında görev yapan personel ile aldıkları ücretler, vakfın istihdam yapısı ve zaman içindeki değişimi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Yenişehir Hasan Bey Camii'nde 1530 yılında imam ve hatib günlük altışar dirhem ücret alırken, 1569'da bu miktar beşer akçe olarak kaydedilmiştir. İki müezzin 1530'da üç dirhem, 1569'da ise üç akçe almaktaydı. Muarraf her iki dönemde de iki dirhem/akçe ücretle görev yapmıştır. Üç hafız ve sekiz cüzhanın her biri, 1530'da birer dirhem, 1569'da ise birer akçe almaktaydı. Tırhala Mescidi'nde imam 1530'da üç dirhem, 1569'da üç akçe ücret alırken, hasır ve kandil ihtiyacı için her iki dönemde de yarım dirhem/akçe tahsis edilmiştir. Tatar Köyü Mescidi'nde imam 3,5 dirhem/akçe ücret almakta, hasır ve kandil için ise yarım dirhem/akçe ayrılmaktaydı.

Yenişehir Hasan Bey Zaviyesi'nde personel sayısı ve ücret yapısında 1530'dan 1569'a önemli değişiklikler olmuştur. Zaviye şeyhi 1530'da dört dirhem ve dört ekmek alırken, 1569'da dört akçe ücret almıştır. 1530'da kaydedilmeyen mütevellî ve nazır görevlileri 1569'da ortaya çıkmış, mütevellî sekiz akçe, nazır ise yedi akçe ücret almıştır. Kilerci ve ferraş, 1530'da ikişer dirhem ile birlikte bir tas çorba ve dört ekmek alırken, 1569'da aynı yardımlar olmaksızın ikişer akçe ücret almıştır. Ekmekçi 1530'da 2,5 dirhem, bir tas çorba ve dört ekmek alırken, 1569'da 2,5 akçe ücret almıştır. Aşçı ve ahır-mutfak hizmetlisi 1530'da görev yaparken, 1569 kayıtlarında bulunmamaktadır. Cuma kayyımı her iki dönemde de iki dirhem/akçe ücret almıştır. 1569'da yeni görevliler olarak dabbağ üç akçe, dört kişilik cabi ise her biri ikişer akçe ücretle istihdam edilmiştir.

Bu karşılaştırmalı tablo, Hasan Bey vakfında 1530'da toplam 27 kişi istihdam edilirken, 1569'da bu sayının 32'ye yükseldiğini göstermektedir. Ayrıca 1530'da yaygın olan aynı yardımların (ekmek, çorba, et) 1569'da büyük ölçüde nakdi ücretlere dönüştüğü dikkat çekmektedir. Vakıf, cami ve zaviye personeli ile şehirde önemli bir istihdam kaynağı oluşturmuş, özellikle cami ve zaviyede görev yapan personelin aldıkları ücretler dönemin ekonomik şartları dikkate alındığında iyi seviyededir (KKA, TT.d. 60, vr. 199a).

Hasan Bey vakfının 1569 yılındaki gelirleri, hem nakdî hem de aynı unsurlardan oluşan çeşitli kaynaklara dayanmaktaydı. Vakıf, Yenişehir çarşısında bulunan 50 dükkândan yıllık 2.523 akçe gelir elde ederken, Değirmen Deresi'ndeki değirmenlerden 86 kile buğday temin etmekteydi. Eynehanlu çiftliği, vakfa yıllık 575 kile buğday ve 76 kile arpa sağlamaktaydı. Yenişehir merkezinde bulunan bağ ise 550 akçelik gelir getirmekteydi. Gündoğmuşlu köyünden ise aynı olarak koyun (ağnam) alınmaktaydı (KKA, TT.d. 60, vr. 199a). Bu gelir çeşitliliği, vakfın hem tarımsal üretime hem de ticari faaliyetlere dayalı sağlam bir ekonomik yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Hasan Bey Vakfı, nakit para işletmesiyle atalarının vakıflarından ayrılmaktadır. Hasan Bey'in vakfettiği 155.000 dirhem nakit paranın yıllık %10 oranında işletilmesiyle 15.500 akçe ribh (kâr) elde edilmekteydi. Bu uygulama, vakfın gelirlerini artırmanın yanında, şehir esnafının finansman ihtiyacını karşılaması açısından da önemlidir. Ayrıca vakfa bağışlanan canlı hayvanlar ve hububat türünden gıdalar, vakfın aynı gelirlerinin de bulunduğunu göstermektedir. Turahan Bey, Ömer Bey ve Hasan Bey'in Yenişehir'deki vakıflarının durumu 1919 yılına kadar takip edilebilmektedir. Aralıklı dönemlerde vakıfların teftiş edildiği, yeni istihdamlar ve tevliyetler olduğu arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır (BOA. İE.EV. 10-1125; İE.EV. 20-2435; Değerli, 2017, s. 12-31).

Değerlendirme ve Sonuç

Yenişehir, XV-XVI. yüzyıllarda Turahan ailesi mensupları olan Burak Bey, Turahan Bey, Ömer Bey ve Hasan Bey tarafından tesis edilen büyük vakıflar sayesinde kısa sürede imar edilmiş, nüfusu artmış ve bölgenin önemli bir ticaret merkezi hâline gelmiştir. Fetihden sonra harabe durumundaki antik kentin altındaki düz zeminde kurulan şehir, bu vakıfların sağladığı gelirler, istihdam imkânları ve mimari eserlerle yeniden

şekillenmiştir.

Vakıfların kuruluş süreçlerine bakıldığında her birinin farklı bir strateji izlediği görülmektedir. Evrenosoğlu Burak Bey, vakfını 1440'lı yıllarda tesis etmiş; daha çok imaret ve kervansaray hizmetlerine odaklanmıştır. Yenişehir'den 12.897 akçe, toplamda ise 64.116 akçe gelir elde eden vakfında 18 kişi istihdam edilmiş; 32'den fazla dükkân ve bir hanın yanı sıra Mezdan köyünde tarımsal yatırımlar yapılmış; imaret, kervansaray, zaviye ve köprü gibi eserler inşa ettirilmiştir. Turahan Bey ise vakfını 1446 yılında kurarak fetih sonrası ilk imar faaliyetlerini yürütmüş ve dinî, eğitim ve sosyal hizmetlere ağırlık vermiştir. Yenişehir'den 20.000 akçeyi aşan, toplamda 64.680 akçeye ulaşan geliriyle 10'dan fazla kişi çalıştırmış; 100'den fazla dükkân ve çardaktan oluşan ticari birimler ile Pınarbaşı'ndaki değirmenler vasıtasıyla tarımsal üretime katkı sağlamış; cami, medrese, zaviye ve kervansaray gibi yapılarla bölgeyi donatmıştır.

Ömer Bey'in vakfı 1460'lı yıllarda tesis edilmiş olup ticari yatırımlara yönelerek şehrin ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sağlamıştır. Yenişehir'den 58.990 akçe, toplamda ise 139.286 akçe gibi oldukça yüksek bir gelir düzeyine ulaşan vakıfta 20'den fazla kişi istihdam edilmiştir. 210 dükkân, bir bedesten ve bozahaneden oluşan geniş ticari ağın yanı sıra Tırnovi ve Tatarlar köylerinde gerçekleştirdiği tarımsal yatırımlar, Ömer Bey vakfını diğerlerinden ayıran en belirgin özelliklerdir. Ayrıca cami, mescitler, zaviyeler ve bir hamam inşa ettirerek şehrin fiziki dokusuna katkıda bulunmuştur. Hasan Bey ise vakfını 1510'larda, diğerlerine göre daha geç bir dönemde kurmuş ve nakit para işletmesiyle vakıf ekonomisine yeni bir boyut kazandırmıştır. Yenişehir'den 18.000 akçeyi aşan, toplamda ise 100.000 akçenin üzerinde gelire sahip olan vakıfta 32 kişi istihdam edilmiş; bu sayıyla en fazla istihdam sağlayan vakıf konumuna gelmiştir. 155.000 dirhemlik nakit vakfıyla dikkat çeken Hasan Bey, 50 dükkânlık ticari birimler ve Eynehanlı çiftliği ile tarımsal yatırımlar yapmış; cami, köprü, zaviye ve mescitler inşa ettirerek bölgenin gelişimine katkıda bulunmuştur.

Vakıf gelirleri açısından değerlendirildiğinde en yüksek gelire sahip vakfın Ömer Bey'e ait olduğu görülmektedir (139.286 akçe). Bunu Hasan Bey (100.000+ akçe), Turahan Bey (64.680 akçe) ve Burak Bey (64.116 akçe) takip etmektedir. Ömer Bey vakfının yüksek gelirinin temelinde, Tırnovi ve Tatarlar köylerinin vakfa bağlanması yatmaktadır. Ticari yatırımlar açısından ise Ömer Bey'in 210 dükkân ve bedesten ile en büyük ticari yatırımcı olduğu; Turahan Bey'in 100'ün üzerinde dükkân ve çardak, Hasan Bey'in 50 dükkân, Burak Bey'in ise 32 dükkân ile şehrin ticaret hacmine katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Nakit para vakfı uygulaması, Hasan Bey vakfıyla Yenişehir'de görülmekte olup vakıf ekonomisinde önemli bir yenilik teşkil etmiştir. 155.000 dirhem paranın %10 faizle işletilmesi (murabaha uygulaması), hem vakfın gelirlerini artırmış hem de esnafın finansman ihtiyacını karşılamıştır.

Vakıflar aynı zamanda önemli istihdam kaynakları olarak işlev görmüş; Burak Bey imaretinde 18, Ömer Bey vakfında 20, Hasan Bey vakfında ise 32 kişi istihdam edilmiştir. Bu kişiler, aldıkları ücretlerle geçimlerini sağlamış ve şehrin ekonomik hayatına doğrudan katkıda bulunmuşlardır. Vakıfların kırsal kalkınmadaki rolü, özellikle Tırnovi köyü örneğinde açıkça görülmektedir. Ömer Bey vakfına bağlanan Tırnovi köyü, 1506'da 384 hane iken 1569'da 1.290 haneye ulaşmış, 1.060 dükkânıyla adeta bir ticaret merkezine dönüşmüştür. Köyde yaşayan gayrimüslim halkın çuha dokumacılığında ilerlemesi, vakıfların sadece dinî değil ekonomik canlanmaya da önemli katkılar sağladığını ortaya koymaktadır. Vakıfların sürekliliği, aile içi tevliyet sistemiyle sağlanmıştır. Turahan Bey'den itibaren vakıf yönetimi aile üyeleri arasında devretmiş ve bu vakıflar 1919 yılına kadar, yani işgal sürecine kadar varlığını sürdürebilmiştir. Cami, medrese, imaret, zaviye, han, hamam, kervansaray, köprü ve çarşılarından oluşan bu vakıf eserleri, şehrin fiziki dokusunu oluşturmuş; vakıfların sağladığı gelirler ve istihdam imkânları, şehrin ekonomik ve sosyal hayatını canlandırmıştır.

Yenişehir'de vakıf sayısındaki artış da bu kültürün şehir hayatına ne denli nüfuz ettiğini göstermektedir. 1455'te sadece dört büyük vakıf varken, 1569 tahririnde aralarında kadın kurucuların da bulunduğu 14 yeni vakıf kaydı eklenmiş; 1650-1652 tarihli şerhiye sicillerinde bu sayı 75'e, 1696-1716 tarihli hurufat defterinde ise 159'a ulaşmıştır. Vakıfların büyük bir kısmı avarız akçası vakfı olup kurucuları arasında kadınlar da yer almıştır. Bu sayısal artış, Yenişehir'i Yunanistan'daki diğer şehirlere kıyasla en fazla vakfa ve en fazla vakıf mimari esere sahip olan şehir konumuna getirmiştir.

Sonuç olarak Yenişehir’de Turahan ailesi tarafından tesis edilen vakıflar, Osmanlı şehirleşme modelinin tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Şehrin bir Türk-İslâm şehri hüviyeti kazanmasında ve bölgenin ekonomik kalkınmasında belirleyici bir rol oynayan bu vakıflar, “vakıf medeniyeti” kavramının somut bir örneği olarak değerlendirilebilir. Vakıf sayılarındaki artış ve vakıfların çeşitlenmesi, Yenişehir’de vakıf kültürünün sürekli geliştiğini ve şehir hayatının ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini açıkça göstermektedir.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required.*

Peer-review: *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest: *The author has no conflicts of interest to declare.*

Financial Disclosure: *The author declared that this study has received no financial support.*

Kaynaklar

I. Arşiv Kaynakları

- 1) Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi BOA:
Tapu Tahrir Defterleri (TT. d.) 36, 101, 105, 108, 695.
Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d) 10.
İbnü'l Emin Tasnifi (İE.): İE.EV.: İbnü'l Emin Vakıf Nr. 8-879; 10-1125; 20-2407; 20-2435.
- 2) Tapu ve Kadasto Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (TKGM. KKA.):
Tapu Tahrir Defterleri (TT. d.) 60.
- 3) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA. VD.):
Vakıf Defterleri (VD). 743/29, 743/33, 743/34.

II. Araştırma ve İnceleme Eserler

- Akgündüz, A. (1996). *İslâm hukukunda ve Osmanlı tatbikatında vakıf müessesesi*. OSAV Yayınları.
- Çal, H. (2010). 1192 numaralı 1696-1716 tarihli hurufat defterine göre Yunanistan'daki Türk mimarisi. *ERDEM*, (58), 83-124.
- Çolpan, C. (2015). *Türk taş köprüleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Değerli, A. (2017). Turahanzade Ömer ve oğlu Hasan bey'in Tırhala sancağındaki vakıfları (1484-1881). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 12-31.
- Evliya Çelebi. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi seyahatnamesi*. Kitap 8-Kitap 1 (Haz. S. A. Kahraman). Yapı Kredi Yayınları.
- Eyice, S. (1997). Hasan bey köprüsü. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 16, (ss. 310). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Günay, H. M., & Yediyıldız, B. (2012). Vakıf. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 42, (ss. 475-486). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hazırbulan, T. (2022). *Osmanlı idaresinde Yenişehir kazası (XV-XVI. yüzyıl)*. [Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yök Tez Merkezi.
- Hazırbulan, T. (2025). Yenişehir (Larissa): tarih, coğrafya, nüfus ve kültürel miras üzerine bir değerlendirme. Meral Bayrak (Feribaş)-Meryem Kaçan Erdoğan (Ed.), *Osmanlı'dan günümüze Balkanlar* (ss. 121-141). İdeal Kültür Akademi Yayınları.
- İnalcık, H. (2019). *İstanbul tarihi araştırmaları*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kayapınar, L. (2013). Teselya bölgesinin fatihi Turahan bey ailesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (3), 189-212.
- Kemalpaşazâde. (2000). *Tevârih-i Âl-i Osman IV* (Haz. K. Imazawa). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kiel, M. (1996). *Das Türkische Thessalien*. Gottingen.
- Kiel, M. (2009). The incorporation of the Balkans into the Ottoman Empire, 1353-1453. Kate Fleet (Ed.), *The Cambridge History of Turkey Vol. I* (ss. 138-191). Cambridge University Press.
- Kiel, M. (2012). Tırnova. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 41, (ss. 117-119). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kritovulos. (2018). *Kritovulos tarihi* (Çev. A. Çokona). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kul, M. (2021). XV-XVI. yüzyıllarda Tırhala şehrindeki vakıflar üzerine bir değerlendirme. *ETÜT Dergisi*, 1(2), 33-48.
- Özcan, G. (2017). *Osmanlı şehirciliği ve vakıflar*. Yeditepe Yayınları.
- Paliougas, T. (2002). *I Larisa kata tén Tourkokratia (1454-1881)*. C. I-II. Larissa.

- Salakídis, G. (2002). *Poli kai kazas: to Yenişehir (Larisa) Sta mesa tou 17. aiona me vasi ta ierodikastika engrafa ton eton 1060-1062 (1650-1652)*. Ionio Panepistimio Tmima Xenon Glosson. Metafrasis Kai Diermineias, Kérkyra.
- Yenişehirlioğlu, F. (1994). Balkanlarda Osmanlı mimarisi. *Tarih Çevresi Dergisi*, (11) 27-37.